

כתיבת אזכרות לשמן 26

1. גיטין כ. "אמר רב חסדא גט שכתבו" עד "אמר רב חסדא יכילנא"

אמר רב חסדא: גט שכתבו שלא לשמה והעביר עליו קולמוס לשמה, באנו למחלוקת רבי יהודה ורבנן; דתניא: הרי שהיה צריך לכתוב את השם, ונתכוין לכתוב יהודה וטעה ולא הטיל בו דלת, מעביר עליו קולמוס ומקדשו, דברי רבי יהודה, וחכמים אומרים: אין השם מן המובחר. אמר רב אחא בר יעקב: דילמא לא היא, עד כאן לא קאמרי רבנן התם - דבעינא בזה אלי ואנוהו וליכא, אבל הכא לא

2. גיטין נד: "הוא דאתא לקמיה דרבי אמי" עד "הוא דאתא לקמיה דר' אבהו"

הוא דאתא לקמיה דרבי אמי, אמר ליה: ספר תורה שכתבתי לפלוני, אזכרות שלו לא כתבתים לשמן, אמר ליה: ספר תורה ביד מי? אמר ליה: ביד לוקח, אמר ליה: נאמן אתה להפסיד שכרך, ואי אתה נאמן להפסיד ספר תורה. אמר ליה רבי ירמיה: נהי דהפסיד שכר אזכרות, שכר דספר תורה כוליה מי הפסיד? אמר ליה: אין, שכל ספר תורה שאין אזכרות שלו כתובות לשמן - אינו שוה כלום. וליעבר עלייהו קולמוס וליקדשיה! כמאן? נימא דלא כרבי יהודה! דתנן: הרי שהיה צריך לכתוב את השם, ונתכוון לכתוב יהודה וטעה ולא הטיל בו דלת - מעביר עליו קולמוס ומקדשו, דברי רבי יהודה; וחכמים אומרים: אין השם מן המובחר! אפילו תימא רבי יהודה, עד כאן לא קאמר רבי יהודה - אלא בחדא אזכרה, אבל דכולי ספר תורה לא, משום דמיחזי כמנומר

3. גיטין מה: "ספר תורה שכתבו עובד כוכבים" עד "תנו רבנן מעלין"

ספר תורה שכתבו עובד כוכבים, תני חדא: ישרף, ותניא אידך: יגנז, ותניא אידך: קורין בו! לא קשיא: הא דתניא ישרף - ר"א היא, דאמר: סתם מחשבת עובד כוכבים לעבודת כוכבים; והא דתניא יגנז - האי תנא הוא, דתני רב המנונא בריה דרבא מפשרוניה: ס"ת, תפלין ומזוזות שכתבן (מין) ומסור, עובד כוכבים ועבד, אשה וקטן, וכותי וישראל מומר - פסולין, שנאמר: אוקשרתם... וכתבתם, כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה, וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה; והא דתניא קורין בו - האי תנא הוא, דתניא: לוקחין ספרים מן העובדי כוכבים בכל מקום ובלבד שיהיו כתובין כהלכתן, ומעשה בעובד כוכבים אחד בצידן שהיה כותב ספרים, והתיר רשב"ג ליקח ממנו. ורשב"ג, עיבוד לשמן בעי, כתיבה לשמן לא בעי? דתניא: ציפן זהב, או שטלה עליהן עור בהמה טמאה - פסולות, עור בהמה טהורה - כשרות, ואע"פ שלא עיבדן לשמן; רבי שמעון בן גמליאל אומר: אפילו עור בהמה טהורה - פסולות, עד שיעבדן לשמן! אמר רבה בר שמואל: בגר שחזר לסורו. לסורו, כ"ש דהוי ליה מין! אמר רב אשי: שחוזר לסורו משום יראה

4. גיטין כג. "א"ל רב נחמן אלא מעתה" עד "אמר רב נחמן לאו מילתא"

א"ל רב נחמן: אלא מעתה, עובד כוכבים וישראל עומד על גביו הכי נמי דכשר! וכי תימא ה"נ, והתניא: עובד כוכבים - פסול! עובד כוכבים לדעתיה דנפשיה עבד

ורש"י ד"ה לדעתיה דנפשיה עבד

לדעתיה דנפשיה עבד - דהא גדול הוא ויש בו דעת ואע"פ שזה אומר לו כן שמא הוא גמר בלבו לשם אחר אבל קטן אין בו דעת אלא למה שזה מצווהו.

5. חידושי ר' חיים על הרמב"ם הלכות תפילין א:טו
עיין בסוף

6. סוכה כט: מתחילת המשנה עד "של אשירה"

לולב הגזול והיבש - פסול

ורש"י ד"ה יבש

יבש - דבעינן מצוה מהודרת, דכתיב (שמות טו) ואנוהו.

7. סוכה יא: "דתניא לולב בין אגוד" עד "זה הכלל"

דתניא: לולב, בין אגוד בין שאינו אגוד כשר. רבי יהודה אומר: אגוד כשר, שאינו אגוד - פסול. מאי טעמא דרבי יהודה? יליף לקיחה לקיחה מאגודת אגוד, כתיב התם בולקחתם אגדת אגוד, וכתיב הכא גולקחתם לכם ביום הראשון, מה להלן באגודה - אף כאן נמי באגודה. ורבנן: לקיחה מלקיחה לא ילפינן. כמאן אזלא הא דתניא: לולב מצוה לאגודו, ואם לא אגודו - כשר. אי רבי יהודה - כי לא אגודו אמאי כשר? אי רבנן - אמאי מצוה? - לעולם רבנן היא, ומשום שנאמר דזה אלי ואנוהו - התנאה לפניו במצות

8. תוספות סוכה כט: ד"ה לולב מתחילת התוספות עד "והאי יבש"

לולב יבש פסול - ומפרש בגמרא משום דאיתקש לולב לאתרוג דכתיב ביה הדר ולא כמו שפירש הקונטרס משום דכתיב (שמות טו) זה אלי ואנוהו דאין ואנוהו אלא לכתחלה ולא מיפסל בהכי כדמוכח פ"ק (לעיל דף יא): דאמרי רבנן לולב מצוה לאגודו משום שנא' זה אלי ואנוהו לא אגודו כשר והאי יבש דהכא אין לפרש כמו יבש דפרק אין מעמידין (ע"ז דף כט:): דתנן החרצנים של נכרים יבשים מותרים ומפרש בגמ' יבשים לאחר שנים עשר חדש דהא אמרינן לקמן (דף לג.) גבי הדס יבש יבשו רוב עליו ונשתייר שם שלשה בדי עליו לחין כשירין אלמא אין היבשות תלוי בשנים עשר חדש אלא יש לומר יבשות דהכא כמו יבשות און בכור דתנן בפרק על אלו מומין (בכורות דף לז.) רבי יוסי בן המשולם אומר יבשה עד שתהא נפרכת בצפורן.

9. ריטב"א סוכה יא: ד"ה ואי

ואי רבנן מאי מצוה. פי' דליכא למימר דמצוה לאגודו לכתחילה מן התורה אלא דייעבד אם לא אגודו כשר, דהא כל בדאורייתא לא שאני לה בין לכתחילה בין בדיעבד.

חידושי ר' חיים על הרמב"ם הלכות תפילין א:טו

[טו] הכותב ס"ת או תפילין או מזוזה ובשעת כתיבה לא היתה לו כוונה וכתב אזכרה מן האזכרות שבהן שלא לשמן פסולין עכ"ל.
מבואר בדברי הרמב"ם דרק אזכרות אם לא כתבן לשמן הוא דפסולין הס"ת והתפילין והמזוזה, אבל דין כתיבת סת"מ עצמו כשר גם בלא כוונה [דהרי תרי מילי נפרדים נינהו, דכוונת אזכרות הוא לשם קדושת השם וכמבואר בגיטין דף כ' [ע"א] ולא כוונת קדושת סת"מ], וכן לקמן בפ"י כשחשב כל הדברים שס"ת נפסלת בהן חשב שם רק שכתב האזכרות בלא כוונה, ולא הזכיר שם דגם ביתר הכתיבה אם לא כתבה לשם ס"ת דפסולה, והיינו משום דהרמב"ם סובר דבדין קדושת סת"מ כשר גם בלא כוונת כתיבה לשמה, ורק בדין קדושת אזכרות הוא דבעינן שיכתבם לשם קדושתן. וקשה מהא דאיתא בגיטין דף מ"ה [ע"ב] דפריך שם על הא דתניא ומעשה בנכרי אחד בצידן שהיה כותב ספרים והתיר רשב"ג ליקח ממנו ורשב"ג עיבוד לשמן בעי כתיבה לשמן לא בעי וכו', ומסיק שם דבאמת לרשב"ג דבעי עיבוד לשמן גם כתיבה לשמן הוא לעיכובא, ולפ"ז צ"ע על הרמב"ם שפסק בפ"א שם הי"א דגויל של ס"ת וקלף של תפילין אם עיבדן שלא לשמן פסולין, וכן פסק בפ"י שם, וא"כ הרי כל שכן דבעינן כתיבה לשמן וכמבואר בהסוגיא דגיטין וצ"ע.

והנה בעיקר החילוק שבין כתיבה לעיבוד לדעת הרמב"ם, נראה דהוא משום דהרמב"ם ס"ל דכתיבה כיון שבה הוא דנגמר וחל כל דין ושם סת"מ, דפרשה הכתובה היא היא עצם הסת"מ, ומשום הכי לא בעינן בה כוונת לשמה, כיון דמעשה הכתיבה היא בעצמותה עצם מעשה הסת"מ, ע"כ חייל בה קדושת סת"מ

ממילא וסתמא לשמן קאי משא"כ בעיבוד דאכתי לא נעשו סת"מ ורק מעשה הכשר בלבד הוא דהוי, וע"כ בעינן בו כוונת לשמה, כיון דבלאו הכי אין בהמעשה שום חלות קדושה כלל. אשר לפי זה מתישבא היטב הסוגיא דגיטין גם לדעת הרמב"ם, דנראה דהא דמעשה נכרי לא הוי בכלל לשמה, אין זה רק משום חסרון מחשבתו, כי אם דהנכרי מופקע מעיקר דין עשית לשמה, וכך הוא דינו דאין במעשיו כל עיקר החלות של לשמה, ומשום דכל שאינו בקדושת ישראל אינו בכלל עשית קדושה ולשמה של סת"מ, אשר לפ"ז זהו דפריך הגמ' ולרשב"ג עיבוד לשמן בעי כתיבה לשמן לא בעי, דבנכרי דהלשמה פקע ביה מדינא א"כ הרי פקע מיניה גם הך דינא דסתמא לשמן קאי כיון דגם עיקר מעשיו לית בהו חלות דין דלשמה, וממילא דכתיבה ועיבוד שוין ביה, ואדרבה כתיבה עוד בעי יותר לשמה, כיון דהוא עיקר הסת"מ, אבל אה"נ דבישראל שפיר י"ל דכתיבה עדיף דסתמא לשמן קאי. והרמב"ם דפסק דכתיבת נכרי בסת"מ פסולה מקרא דוקשרתם וכתבתם, וכל כתיבת סת"מ אינה רק בישראל, ע"כ ממילא דכתיבה אמרינן דסתמא לשמן קאי, ומשום הכי הוא שהשמיט בכתיבה כל הדין לשמן של סת"מ, ולא הביא רק הלשמן של אזכרות שהוא דין בפני עצמו ולא אמרינן ביה סתמא לשמן קאי, ועיין בתוס' שהקשו דמאי פריך מעיבוד לכתיבה ודילמא שאני כתיבה דסתמא לשמן קאי ונשאר בצ"ע, ובעל כרחך כמו שכתבנו דנכרי שאני דלית ביה גם הדין של סתמא לשמן קאי.

אלא דקשה מהא דכתב הרמב"ם בפ"א מהל' תפילין הי"א ז"ל, גויל של ס"ת וקלף של תפילין וכו' ואם עבדן שלא לשמן פסולין לפיכך אם עבדן הנכרי פסולין, אע"פ שאמרנו לו לנכרי לעבד עור זה לשם הספר או לשם התפילין פסולין שהנכרי על דעת עצמו הוא עושה לא על דעת השוכר אותו עכ"ל, הרי דתלי לפסול הנכרי בטעמא דעושה על דעת עצמו הא לאו הכי היה העיבוד כשר, ומבואר מזה להדיא דאין מעשה נכרי מופקע מדין תורת לשמה של סת"מ.

אכן נראה דהא דכתב הרמב"ם שהנכרי על דעת עצמו הוא עושה, אין פירושו דמשום הכי חיישין שמא לא נתכוין כלל לשם הסת"מ, ורק דדינא נקט הכא, דהא ודאי דנכרי כיון דאינו בתורת סת"מ, א"כ ממילא דמופקע הוא גם מדין לשמה שלהם, ומחשבתו לשמן אינה מועלת כלל אלא דאם היה חל הדין במעשיו שהן נעשין על דעת ישראל, א"כ אז היה מיחשב זאת עיבוד לשמן, ולא שייך הא דעצם מעשיו מופקעין מדין חלות לשמה, כיון דהעיבוד הוא רק הכשר בעלמא, וע"כ שפיר אם היה חל במעשיו הך דינא שנעשין על דעת ישראל הי' סגי להדין לשמה של עיבוד, והא דנכרי עושה על דעת עצמו זהו גופא יסוד הדין מה דמעשיו מופקעין מדין תורת לשמה, ומיושב היטב דעת הרמב"ם וכמו שכתבנו. וכבר הערני כה יידי הגרש"ז שי' בהסוגיא דגיטין דף כ"ג דנכרי פסול לכתוב את הגט משום דנכרי אדעתא דנפשיה קעביד, דאין זה רק משום אומדנא דלא נתכוין לשמה כי אם דהוא פסול מדינא, והביא לזה מדברי הרמב"ם בפ"ג מהל' גירושין הט"ו שפסק דישאל מחלל שבתות בפרהסיא ג"כ דינו כנכרי בזה, ואם נימא דהוא רק אומדנא בלבד מאי שייכות הוא בזה הדין דמומר לחלל שבת בפרהסיא דינו כנכרי לכל דבריו, אלא ודאי דהפסול דנכרי הוא מדינא. והיינו כמו שכתבנו דהא דנכרי אדעתא דנפשיה קעביד הוא דינא דלא חייל ביה דין ציווי הבעלים, ושם בגירושין הדבר פשוט, דבלא ציווי הבעל הא לא הוי לשמה, אלא דגם הכא ג"כ נכון כמו שכתבנו דבלא חלות דין של ציווי ישראל לית במעשיו דין תורת לשמה של סת"מ וכמו שכתבנו. ויסוד דבר זה נלמד הוא מהסוגיא דגיטין דף מ"ה [ע"ב] דס"ת שכתבו נכרי תניא איך קורין בו. ומוקי לה שם בסוגיא כמ"ד דלא בעינן כתיבה לשמן. וקשה דאזכרות הא ודאי דבעינן לשמן לכו"ע וכדאיתא בגיטין דף כ' [ע"א] ודף נ"ד [ע"ב] ולא מצינו בזה שום פלוגתא כלל, וא"כ איך כשר הס"ת שכתבו נכרי וקורין בו והא חסר הלשמן של אזכרות. והנראה לומר בזה, דהנה שם בסוגיא עוד אמר ר' נחמן נקיטין ס"ת שכתבו מין ישרף כתבו נכרי יגנז, ועיין ברמב"ם בפ"ו מיסודי התורה שכתב הטעם דישירף לפי שאינו מאמין וכותב האזכרות שלא לשמן. וקשה לפי מה שכתבנו בדעת הרמב"ם דנכרי אינו בר לשמה וכל מעשיו הן מופקעין מתורת לשמה, א"כ אמאי בכתבו נכרי יגנז והא לא חלה על האזכרות תורת לשמן והוי כמו שכתבו מין.

והפשוט בזה הוא, דדין לשמה של סת"מ ודין לשמה של אזכרות חלוקין הן בזה, דז"ל הרמב"ם שם אבל אפיקורוס ישראל שכתב ס"ת שורפין אותו עם האזכרות שבו מפני שאינו מאמין בקדושת השם ולא כתבו לשמו אלא שהוא מעלה בדעתו שזה כשאר הדברים והואיל ודעתו כן לא נתקדש השם עכ"ל. הרי דלענין דין קדושת אזכרות אין זה דין כוונה של לשמו שהוא באמת דבר נוסף על מעשה הכתיבה, כי אם דהוא זה במעשה הכתיבה עצמה אם נכתבה בתורת שם אם לא, וכל שהוא נכתב בתורת שם חל ביה קדושת שם ואית ביה הלאו דלא תעשון וגו', וכמו שכתב הרמב"ם דהפקעת קדושת שם בכתבו מין הוא מפני שהוא מעלה בדעתו שזה כשאר הדברים, ור"ל דלא נכתב בתורת שם כלל, אבל לא דיש בו דין נוסף של כוונה לשמו. אשר לפ"ז הרי ניחא הא דכתבו נכרי יגנז דנהי דמעשיו מופקעין מדין חלות לשמה, אבל מ"מ כתיבתו היתה בתורת קדושת השם, וזה מעצם דין מעשה הכתיבה שאין חלוק בזה בין כתבו נכרי לכתבו ישראל, וקאי בלאו דלא תעשון וגו' ויגנז, משא"כ לענין הדין לשמה של סת"מ דהוא זה דין נוסף של כוונת

לשמה נוסף על מעשה הכתיבה, בזה הוא דאמרינן דנכרי שאין בו קדושת ישראל מופקע מזה ואין במעשיו תורת לשמה כלל, אשר לפ"ז הרי מבואר היטב הא דתני דס"ת שכתבו נכרי קורין בו דמפרש לה הסוגיא משום דלא בעינן כתיבה לשמן. ולא קשה מהא דבאזכרות בעינן ודאי לשמן לכו"ע. משום דבאמת איירי כשישראל עומד על גביו ומלמד אותו שיכתוב לשמן, אלא דכיון דנכרי על דעת עצמו הוא עושה ומחשבתו לשמן הוא כוונת עצמו ולא על דעת ישראל, א"כ הא ממילא דלענין קדושת סת"מ מעשיו מופקעין מתורת לשמה ובע"כ דלא איתכשרא כתיבתו אם לא דלא בעינן כתיבה לשמן, משא"כ לענין הדין לשמן המיוחד באזכרות דמהניא בזה גם כוונת נכרי על כן שפיר מתכשרא כתיבתו ע"י האחרים המלמדין אותו שיכתוב לשמן.

האומנם דנראה דכל מה שכתבנו בדין כוונת האזכרות הוא רק לענין הלאו דלא תעשון וגו', ומשום דכיון דנכתב בידיעה וכוונה שהוא השם חיילא ביה קדושת אזכרה וקאי בלאו דלא תעשון וגו', אבל מ"מ י"ל דלענין דין הכשר כתיבתו צריך כוונת לשמו, ומשום דלא סגי בחלות קדושת השם שבו, כי אם דבעינן שיהיו כל עשיותיו לשמו, וממילא דלענין הכשרא דסת"מ בעינן דוקא שכל האזכרות יהיו כתובין לשם קדושת האזכרה, אשר לפ"ז אכתי צ"ע סוגית הגמ' בס"ת שכתבו נכרי דקורין בו משום דלא בעינן כתיבה לשמן, והא אכתי מיחסרא הלשמן של קדושת האזכרות דמעכב בסת"מ, שבזה הנכרי פסול כיון דאין במעשיו דין תורת לשמה.

אכן נראה דעיקר דין זה במחלוקת שנוי, והסוגיא מתישבת לדברי הכל. דהנה הטור ביו"ד סי' רע"ד כתב וז"ל צריך שיאמר הסופר כשיתחיל לכתוב ספר זה אני כותב לשם קדושת ס"ת וכו' ואם לא עשה כן פסול. ובסי' רע"ו כתב וז"ל אע"פ שאומר בתחילת הספר שכתבו לשם קדושת ס"ת בכל פעם שכותב שם צריך לחשוב שכותב לשם קדושת השם עכ"ל, וכבר הקשו דמאי שנא כוונת קדושת אזכרות דסגי במחשבה לחוד מדין כוונת כתיבת כל הס"ת דצריך דוקא שיאמר ולא סגי במחשבה בלבד, עיי"ש בב"י ובט"ז, ולפי דברינו נראה דהיינו טעמיה דהטור, דשאני דין לשמן של סת"מ דהוא דין כוונה ומחשבה נוספה של לשמן, וע"כ בעינן בזה דיבור כדילפינן לה מפיגול, משא"כ לענין דין כוונה המיוחדת בכתיבת אזכרות וקדושתן דהוא רק שיכתבם בתורת השם, ושיהיו מעשיו וידיעתו מכוונים שכותב את השם. ונמצא דהוא זה רק כוונת ידיעת מעשה הכתיבה בלבד שהוא זה כתיבת השם, ולא חלות דין נוסף של כוונה וע"כ סגי בזה במחשבה לחוד, הרי להדיא בדעת הטור דגם לענין הכשר כתיבת האזכרות יסוד דין כוונתם הוא רק שיכתבם בתורת השם. אכן בסמ"ג וספר התרומה כתוב בכתיבת האזכרות דצריך שיאמר בפיו דוקא, וש"מ דס"ל דלענין כתיבת השם צריך כוונה לשמו נוסף על מעשה הכתיבה ומשום הכי הוא דבעינן שיאמר בפיו.

והנה לדעת הטור הרי הסוגיא ניחא בפשיטות, כמש"כ דלענין כתיבת האזכרות כשרה כתיבת נכרי באחרים עומדים ע"ג, וכמו שכתבנו הטעם דאין זה דין כוונת לשמן, אלא דנראה דגם לדעת הסמ"ג וספר התרומה ג"כ ניחא הסוגיא כמו שכתבנו, דהא מיהא דשני דינים נפרדים הם באזכרות, חדא דין כתיבתן בתורה שם שזהו עצם מעשה האזכרות שבזה חיילא עליהו דין אזכרות וקדושת השם, ושנית חלות דין הכוונה דלשמן שהוא דין הכשר כתיבתן, וע"כ נראה דנהי דעיקר דין כתיבתו בתורת שם זהו לכו"ע וכמו שהבאנו מהסוגיא דגיטין דליכא שום פלוגתא בזה. אכן כל זה הוא לענין הכוונה דבעינן שיכתבנו בתורת השם דהוא דין בפני עצמו בחלות דין קדושת אזכרות הנאמר על מעשה כתיבתן אשר בלא זה אין בו קדושת השם ואינו בכלל אזכרה, ואין זה שייך כלל לדין לשמה, משא"כ הדין השני שבאזכרות שהוא דין לשמה בהכשר כתיבתו שפיר י"ל דהוא שוה בדין לדין לשמה של שאר כל הכתיבה של סת"מ, ולמ"ד דלא בעינן כתיבה לשמן בסת"מ פקע גם הך דינא דלשמן של אזכרות, אשר ע"כ ממילא ניחא הא דכשר בכתבו נכרי משום טעמא דלא בעינן כתיבה לשמן, דזה מועיל לענין דין לשמן האמור בין בכתיבת סת"מ ובין בכתיבת אזכרות, ולענין כוונת כתיבת האזכרות שהוא מעצם מעשה הכתיבה הרי מתכשרא בכתיבת נכרי באחרים עומדין על גבו שיראו שכותב לשמו, ומתישבא היטב הסוגיא לכו"ע וכמו שנתבאר.

אכן הרי כל זה הוא אם נימא דהא דנכרי לאו בר לשמה הוא מדינא, ועל כן שפיר נוכל לחלק בין דין לשמן של סת"מ ובין דין כוונת אזכרות, אבל אם נימא דכל החסרון לשמה שבנכרי הוא רק משום דאדעתא דנפשיה קעביד ולא נתכוין כלל לשמה, והכל תלוי בתר מחשבתו, א"כ הרי אין לחלק בין כוונה לכוונה, וכוונת לשמן וכוונת כתיבת האזכרות שניהן שוין בזה, והדרא קושיא לדוכתה על הא דתני דס"ת שכתבו נכרי קורין בו דמפרש לה בסוגיא שם משום דלא בעינן כתיבה לשמן והא חסר כוונת אזכרות שזה מעכב לכו"ע, אלא ודאי כמו שכתבנו דכתיבת נכרי מופקעת מדינא מתורת לשמה, והא דנכרי אדעתא דנפשיה קעביד הוא ג"כ מדינא דלא חל ביה דין ציווי הבעלים, ושפיר חלוק בזה דין כוונת לשמה מדין כוונת קדושת אזכרות, ונמצא דכל דברינו מוכרחים ומבוארים מתוך הסוגיא, ומיושב היטב דעת הרמב"ם כמו שכתבנו